

Estudi comparatiu del marcatge diferencial d'objecte en situacions de contacte lingüístic (català-espanyol i basc-espanyol)

Comparative study of differential object marking in language contact situations (Catalan-Spanish and Basque-Spanish)

Anna PINEDA* i Ane ODRIA**

* Universitat París-Sorbona

** Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

Data de recepció: 10 de febrer de 2020

Data d'acceptació: 28 d'abril de 2020

RESUM

Aquest treball presenta una descripció comparativa del marcatge diferencial d'objecte (MDO) —això és, l'ús d'una preposició o marca concreta per introduir determinats objectes directes—, en basc, en català i en espanyol, i ho fa centrant-se en la situació de contacte de les dues primeres llengües (on el fenomen s'exclou de l'estàndard) amb la darrera (on el fenomen és plenament normatiu). En primer lloc oferim un panorama del tractament sociolingüístic del MDO tant en català com en basc, atès que en ambdós casos el fenomen ha estat tradicionalment imputat a la influència espanyola, i, en conseqüència, ha estat estigmatitzat des del punt de vista sociolingüístic i prohibit per part de les gramàtiques prescriptives. A continuació, empenem una caracterització del fenomen en les tres llengües estudiades, prenent en consideració les manifestacions morfosintàctiques del MDO, així com els factors que el desencadenen. Aquesta caracterització ens permet evidenciar que, tant en la situació de contacte català-espanyol com basc-espanyol, hi ha punts de convergència però també de divergència pel que fa al MDO.

PARAULES CLAU: català, basc, espanyol, contacte de llengües, variació sintàctica, microcomparació.

ABSTRACT

This paper offers a comparative description of differential object marking (DOM) – that is, the use of a preposition or a particular marking to introduce direct objects – in Basque, Catalan and Spanish, and focuses on the contact situation between the first two languages (where the phenomenon is excluded from the standard) and the last one (where the phenomenon is fully accepted by prescriptivism). We first present an overview of the sociolinguistic treatment that DOM has received in Catalan and Basque, as in both languages the phenomenon

CORRESPONDÈNCIA: Anna Pineda. Sorbonne Université. A/e: pinedaicirera@gmail.com. Ane Odria. Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU). Hezkuntza, Filosofia eta Antropologia Fakultatea. Oñati Plaza, 3. 20018 Donostia (Euskal Herria). A/e: ane.odria@ehu.eus. Tel.: +34 943 017 021.

has been traditionally stigmatized from the sociolinguistic point of view and banned by prescriptive grammars. Next, we undertake a characterization of the phenomenon in the three languages under study, taking into account the morphosyntactic manifestations of DOM as well as its triggering factors. This characterization allows us to show that in the language contact situation both between Catalan and Spanish and between Basque and Spanish there are points of convergence as well as divergence in relation to DOM.

KEYWORDS: Catalan, Basque, Spanish, language contact, syntactic variation, microcomparison.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article analitza la interacció entre el marcatge diferencial d'objecte de l'espanyol, d'una banda, i el del català i el basc, de l'altra —comparem, doncs, dues llengües romàniques i una de tipològicament aïllada. Aquest fenomen, al qual ens referirem d'ara endavant amb les sigles MDO, consisteix en la introducció de determinats tipus d'objectes directes (OD) —especialment, els que presenten un alt grau d'animacitat i especificitat—, mitjançant una preposició o una marca de cas, i el trobem en un gran nombre de llengües del món, com ara l'espanyol (1) o també (algunes varietats) del català (2) i el basc (3):^{1,2}

- (1) He visto **al** niño.
- (2) He vist **a** la teva mare.
- (3) Zu-k ni-**ri** ikusi **didazu**.
 tu-E jo-D veure AUX[1sgD-2sgE]
 'Tu m'has vist a mi'.

Abans de continuar, convé fer un aclariment sobre l'extensió del fenomen en les tres llengües esmentades. Des del punt de vista geolectal, manca un estudi dialectal que pugui oferir una panoràmica detallada del grau d'extensió que té el MDO en català. Tanmateix, qualsevol usuari que pari una certa atenció al fenomen s'adonarà que està estès en la majoria dels dialectes catalans (amb una sistematicitat aclaparadora en la varietat valenciana; vegeu Sancho Cremades, 1995: 199), en què el català rossellonès (en contacte amb el francès) és probablement l'única excepció —la gramàtica d'aquest dialecte de Gómez (2016) no esmenta el fenomen.

En el cas del basc, el MDO es testimonia exclusivament en les varietats del bloc sud-occidental (dialectes occidentals, centrals i navarresos), això és, en les varietats

1. En aquest article fem les abreviatures següents: A = absolutiu, AUX = auxiliar, D = datiu, E = ergatiu, pl = plural, PRS = present, PROG = progressiu, SUBJ = subjuntiu, sg = singular.

2. Els exemples del basc es proporcionen en basc estàndard i no reflecteixen, doncs, cap varietat concreta.

que estan en contacte amb l'espanyol (Fernández i Rezac, 2010 i 2016; Mounole, 2012; Odria, 2014, 2017 i 2019; Rodríguez-Ordóñez, 2013, 2016 i 2017). Per a molt(e)s parlants/varietats, el MDO és simplement un fenomen opcional, mentre que per a algun(e)s altres aquest marcatge diferencial arriba a ser (quasi) obligatori amb els OD de primera i segona persona, sobretot en els temps verbals de passat. A l'altre extrem, hi trobem els dialectes del basc de la zona francòfona (les anomenades *varietats nord-orientals*, que comprenen els dialectes navarro-labortans i de Zuberoa), que no presenten aquest fenomen, de manera que per als OD només està disponible el marcatge absolutiu, canònic —aquesta divisió és evidenciada de forma clara en la base de dades Basque in Variation / Euskara Bariazioan (BiV) (Orbegozo *et al.*, 2018).

És fonamental destacar també que, si en espanyol el MDO és generalment obligatori amb els OD animats, tant en català com en basc és un fenomen eminentment opcional, amb variació segons l'idiòlecte i, fins i tot, variació intraparlant.

Partint de la perspectiva que la comparació lingüística és fonamental per entendre el funcionament de les llengües del món, en aquest article presentem una anàlisi comparativa del MDO en espanyol, en català i en basc, prenent la situació del contacte lingüístic com a eix central. En concret, en l'apartat 2 presentem una sèrie d'aspectes sociolingüístics comuns al català i al basc, i que són crucials a l'hora d'entendre l'impacte del contacte de llengües i la rellevància de la comparació que plantegem. En l'apartat 3, analitzem l'evolució diacrònica del fenomen en les dues llengües esmentades, tenint en compte el contacte i la influència de l'espanyol. En l'apartat 4 examinem les característiques morfosintàctiques que presenta el MDO en català i en basc: tant les que podrien considerar-se fruit de la situació de contacte amb l'espanyol, com les que deixen entreveure diferències remarcables respecte d'aquesta llengua i ens poden portar a relativitzar, per tant, l'impacte de la situació de contacte esmentada. En conjunt, aquest treball comparatiu, que té un propòsit essencialment descriptiu, vol aclarir en quins aspectes difereixen i en quins convergeixen el MDO en català i en basc, i quin paper té en cada cas la interacció i el contacte amb l'espanyol.

2. ALGUNS APUNTS SOCIOLINGÜÍSTICS SOBRE EL MDO EN CATALÀ I EN BASC

Dediquem aquest apartat a exposar la manera com les gramàtiques prescriptives del català i del basc, partint de la premissa que el MDO està relacionat amb el contacte de llengües, han tractat el fenomen i com, consegüentment, s'ha estigmatitzat.

2.1. *Un fenomen associat al contacte de llengües...*

En la gramàtica normativa catalana hi ha hagut tradicionalment un rebuig del MDO, en gran manera relacionat amb la voluntat de diferenciar-se de l'espanyol i motivat també per una certa idealització de la diacronia de la llengua (vegeu Pineda

2020, 2021, en premsa *a i b*). En línies generals, i d'acord amb el que estableix la GIEC (2016: §19.3.2), el MDO en català estàndard s'accepta només amb pronoms (personals forts i d'altres, com *T'estimo a tu* o *Premiaran a qualsevol*), mentre que el seu ús amb noms propis o altres sintagmes nominals es restringeix a les construccions dislocades (*A la meva mare, l'aniré a veure demà*) o contextos específics en què l'absència del MDO comportaria una ambigüïtat entre la interpretació de subjecte i la d'objecte (*El Barça serà campió si venç al Madrid*) —per a una caracterització detallada dels contextos en què el MDO era acceptat en la tradició prescriptiva fabriana, així com en la nova gramàtica normativa del català publicada el 2016 per l'Institut d'Estudis Catalans (GIEC, 2016), vegeu Pineda (2020, 2021 i en premsa *b*).

Malgrat l'estatus restringit que s'atribueix al MDO en català estàndard, diversos estudis —la majoria centrats en el segle xv— han mostrat que aquest fenomen era ja present en català antic (Meier, 1947 i 1948; Perera, 1986; Adell, 1994; Cabanes, 1994 i 1995). En el context del projecte per a l'elaboració de la *Gramàtica del català antic*, els treballs de Pineda (2021, en premsa *a i b*) evidencien que en la llengua antiga el MDO ja tenia una presència relativament notable, no solament amb pronoms personals, sinó també amb noms propis de persona i de divinitat i amb sintagmes nominals definits. Ho exposarem amb més detall a l'apartat 3. De moment, però, podem avançar la reflexió següent: si el MDO del català sorgí en els segles XIII-XV, abans que s'iniciés la pressió sociolingüística del castellà (segle XVI), aleshores possiblement podria considerar-se, almenys parcialment, un tret genuí de la llengua.³

Hom pot relativitzar, doncs, la idea que l'evolució d'aquest fenomen morfosintàctic en català sigui *exclusivament* dependent de l'espanyol. Ens hi condueixen, també, diversos estudis que examinen el MDO del català en el context del bilingüisme i prenen en consideració variables sociolingüístiques com ara la dominància lingüística (Benito, 2016 i en preparació; Puig-Mayenco *et al.*, 2017 i 2018; Perpiñán, 2018). En línies generals, aquests estudis corroboren no solament que els bilingües català-espanyol admeten el MDO en català més enllà del que prescriu la gramàtica normativa, sinó també —i això és especialment rellevant— que aquests parlants tendeixen a tolerar en el seu espanyol algunes construccions sense MDO que serien agramaticals per a la majoria de castellanoparlants. Dit en altres paraules, aquests treballs demostrarien que la influència entre les dues llengües seria, en tot cas, bidireccional.

També en basc, l'ús del MDO ha estat considerat tradicionalment per la gramàtica normativa com el resultat de la influència i la pressió de l'espanyol, i, per tant, s'ha tractat com un fenomen que calia evitar (vegeu, entre d'altres, Euskaltzaindia, 1993). La idea que el MDO del basc és induït pel contacte amb l'espanyol apareix en nombroses gramàtiques descriptives de diverses varietats dialectals basques, i ha rebut el suport d'estudis tant de l'àmbit de l'adquisició del llenguatge (Austin, 2015) com de la sociolingüística (Rodríguez-Ordóñez, 2016 i 2017).⁴ Aquesta darrera autora, per

3. Vegeu també Escandell-Vidal (2009: 842) per a aquesta línia de raonament.

4. Per a estudis dialectals que consideren que el MDO és desencadenat pel contacte amb l'espanyol, vegeu les nombroses referències citades a Odria i Pineda (en premsa).

exemple, considera el MDO un cas de gramaticalització per rèplica, induïda pel contacte de llengües: una llengua adopta no pas una categoria o un concepte gramatical que fins aleshores li era aliè, sinó un procés de gramaticalització existent en una altra llengua. Aquesta gramaticalització hauria estat desencadenada pel contacte amb l'espanyol (més precisament, pel *leísmo* en l'espanyol del País Basc).⁵ A favor d'això l'estudi de Rodríguez-Ordóñez (2017) centrat en el basc de Gernika (una varietat occidental) exposa que el MDO és més comú —està més gramaticalitzat— entre els parlants castellanodominants (vegeu també Austin, 2006), els quals fan un major ús del MDO amb verbs manlevats de l'espanyol i quan l'OD és nul (vegeu (8) *infra*). Tanmateix, cal fer notar que el MDO està també molt estès en zones bascodominants i amb verbs no manlevats: la base de dades Mélan, per exemple, mostra que de cinquanta oracions amb MDO, el 70 % corresponen a verbs no manlevats (vegeu les diverses descripcions de parlars locals; Odria, 2017).⁶

Juntament amb la hipòtesi del contacte amb l'espanyol, el MDO del basc també s'ha analitzat des del punt de vista d'un fenomen recent que dona lloc a variació intergeneracional (Austin, 2006). Quan analitza el MDO en el basc de Tolosa (una varietat central, inclosa per tant en el bloc sud-occidental), Mounole (2012: 368) fa notar que el MDO és emprat més freqüentment per les generacions joves. Trobem afirmacions semblants en estudis dialectals referits a diverses varietats del bloc sud-occidental. De nou, però, cal fer una puntualització: encara que l'ús del MDO pugui estar més estès en els parlants joves, cal tenir present que aquest fenomen és també relativament comú en la parla de generacions més velles (Zuazo, 2000: 201).

2.2. ...i consegüentment estigmatitzat

Un cop esbossats els panorames sociolingüístics referits al tractament del MDO en català i en basc, convé remarcar que en tots dos casos la hipòtesi que el MDO sorgeix a causa de la influència de l'espanyol ha conduït a una forta estigmatització sociolingüística d'aquest fenomen morfosintàctic, de manera que, en els respectius processos de construcció d'una llengua estàndard, el MDO s'ha bandejat. En el cas del basc, això es fa evident en les gramàtiques prescriptives del basc estàndard així com en estudis descriptius que analitzen dialectes o varietats locals. EL MDO és un dels *errors* més comuns corregits a les escoles i acadèmies basques, i alguns pares corregeixen els seus fills quan aquests entren el marcatge: l'estigmatització, doncs, no és només acadèmica, sinó també social (Rodríguez-Ordóñez, 2013 i 2016). En conseqüència, avui

5. Fenomen que consisteix en l'ús de clítics datius allà on hom n'esperaria un d'acusatiu: *Ayer vi a Juan/Maria* → *Ayer le vi* (en comptes de *Ayer lo/la vi*) (Fernández-Ordóñez, 1994 i 1999; Landa, 1995).

6. Mélan és una base de dades en línia elaborada en el marc del projecte de recerca «Médias et langues au Pays Basque: code-mixing chez les professionnels de la télévision & radio». Inclou les dades orals enregistrades en certs programes de televisió i ràdio adreçats al jovent tant en les varietats sud-occidentals com en les nord-orientals.

dia el MDO del basc es detecta exclusivament en la llengua oral i sobretot en contextos informals, amb l'excepció dels textos escrits en les xarxes socials com Facebook o Instagram, tal com ha corroborat recentment la base de dades Gaztesare.⁷

L'abisme entre el que accepta la gramàtica prescriptiva, és a dir, el que forma part de la llengua estàndard, i el que fan realment els parlants és també notablement profund en el cas del català. Com fa uns anys ja apuntava Sancho Cremades (2002: 1737) a la *Gramàtica del català contemporani*, en relació amb el MDO hi ha «una clara divergència entre el català parlat i el català escrit que atén a la normativa» perquè «[e]n el català parlat arreu del domini lingüístic hi ha un ampli ús de la preposició *a* [...] davant dels OD animats definits, tal com s'esdevé en castellà: *No he vist {a la Maria / als nois}*». També Hualde (1992: 86-87, 237-238 i 241) i Aissen (2003: 451) han fet notar que el MDO és abundant en el català col·loquial. Més encara, Pineda (2020, 2021 i en premsa *b*) exposa que el MDO avui dia és freqüent, en la majoria de les varietats catalanes, *més enllà dels registres col·loquials*, tant en la llengua oral com en la llengua escrita, i fins i tot a la premsa i en les comunicacions institucionals. Això és especialment visible en l'era digital, en què molts textos (per exemple, als mitjans digitals) es publiquen abans que un corrector hagi tingut l'oportunitat de revisar-los. Que el fenomen hagi traspassat, doncs, aquestes fronteres ja deixa entreveure que la consciència d'error que existeix en basc s'ha diluït —si és que mai hi havia estat— en català.

3. EVOLUCIÓ DIACRÒNICA DEL MDO EN CATALÀ I EN BASC

Malgrat aquesta estigmatització, l'ús del MDO en les dues llengües estudiades ha augmentat amb el pas dels segles. En el cas del català, presentem resumits a la taula 1 els resultats de l'estudi diacrònic de Pineda (en premsa *a*). Es tracta d'un estudi de corpus exhaustiu del sorgiment i l'expansió del MDO en la diacronia del català, des dels textos més primerencs (segles XI-XIII) fins al final del període del català, al segle XVI, basat en el Corpus Informatitzat del Català Antic. Les conclusions de Pineda indiquen que ja des d'antic hi havia MDO no solament amb pronoms personals, sinó també amb propis (tant de persona com de divinitat) i amb sintagmes nominals definits, i que en les diverses categories la freqüència del fenomen anà augmentant gradualment.

Cal destacar diverses qüestions d'aquestes dades. En primer lloc, el MDO ja era present en la llengua abans que comencés la pressió de l'espanyol, a l'inici del segle XVI, i en segon lloc, és justament a partir d'aquell moment que la freqüència de MDO amb diferents tipus d'OD augmenta d'una manera exponencial —de fet, un

7. Gaztesare és una base de dades en curs disponible en línia que consisteix en un corpus oral i escrit a partir de dades publicades a Facebook i Instagram. Aquesta base de dades, que s'ha elaborat en el marc del projecte «Gaztesare: Multilingüismo e identidades glocales en las redes sociales entre los jóvenes vascos», emmagatzema dades provinents de trenta bascoparlants joves de les varietats sud-occidentals i nord-orientals i inclou un total de 25.000 converses i 2.800 publicacions.

TAULA 1
*Visió global de l'evolució del MDO en català antic (segles XI-XVI)
 i al començament del català modern (segle XVII)*

Segle	Pronoms personals	Noms propis	Noms propis de divinitat	Definits humans	Indefinits humans
XI-XII	0% (0/1)	—	—	0% (0/6)	—
XIII	17,9% (19/106)	16,2% (23/142)	0% (0/135)	2,4% (10/417)	1% (1/96)
XIV	34,5% (19/55)	1,9% (5/263)	0% (0/29)	2,7% (15/565)	2,7% (4/147)
XV	62,1% (36/58)	13,3% (24/180)	21,8% (12/55)	9,7% (60/617)	7,3% (14/192)
XVI	97,3% (36/37)	65,3% (100/153)	92,6% (25/27)	26,8% (125/466)	11,8% (18/153)
XVII	100% (2/2)	90,6% (77/85)	93,5% (43/46)	69,9% (76/92)	22,4% (28/80)

FONT: Dades del català antic de Pineda (en premsa *a*) i dades del català modern de Pineda (2018).

estudi prospectiu del català modern del segle XVII permet constatar que en aquell període, quan la subordinació lingüística i política ja és aclaparadora, el fenomen ateny uns percentatges molt considerables (Pineda, 2018).

Com és esperable, el fenomen en català sorgí i s'estengué d'acord amb les prediccions de les escales de prominència: aparegué primer amb els tipus d'objectes més prominents en termes de persona/animacitat i definitud/especificitat, els pronoms personals i els noms propis (Silverstein, 1976; Dixon, 1979; Bosson, 1991; Aissen, 2003). Tot i que no disposem encara d'un estudi detallat de l'evolució del MDO en els segles subsegüents, i malgrat que no tenim tampoc un estudi dialectal sistemàtic del català actual, diverses observacions preliminars de la parla espontània, així com dels mitjans de comunicació en els darrers anys, indiquen que el MDO ha continuat estenent-se cap a categories menys prototípiques: avui dia, trobem usos del MDO amb sintagmes nominals (SN) indefinits (tant específics com no específics), SN plurals escarits i fins i tot SN inanimats (vegeu-ne alguns exemples més avall, i en Pineda, 2020, 2021 i en premsa *b*).

Quant al basc, el treball de Mounole (2012), que examina l'evolució diacrònica del MDO entre els segles XVI i XXI, explica que, si bé n'hi ha algun exemple escadusser al segle XVI, el fenomen s'escampà als segles XIX i sobretot XX. L'autora, doncs, atribueix l'expansió del fenomen al contacte amb l'espanyol i argumenta que aquesta llengua, com a mínim, ha reforçat l'ús que es fa actualment del MDO en basc. És reveladora la comparació que fa Mounole (2012) entre la presència del MDO en els reculls de paradigmes verbals dialectals de Bonaparte ([1869] 1991) i els d'Yrizar (1981), en el sentit que al segle XX trobem el marcatge en més varietats locals que no

pas al segle XIX, i la tendència a ampliar, o si més no mantenir, aquest marcatge no canònic no sembla pas desaparèixer al segle XXI, ben al contrari.⁸

4. LA (POSSIBLE) INFLUÈNCIA DE L'ESPANYOL: CARACTERITZACIÓ MORFOSINTÀCTICA I FACTORS DESENCADENANTS DEL FENOMEN EN CATALÀ I EN BASC

En aquest apartat presentem, de manera succinta, una caracterització del MDO en les tres llengües estudiades.

4.1. Aspectes morfosintàctics del MDO en català, en basc i en espanyol

Un primer aspecte compartit (força comú entre les llengües amb MDO, Bossong, 1991; Aissen, 2003) és que la marca que reben els OD marcats diferencialment —la preposició *a* en espanyol (1) i en català (2), i la desinència de cas datiu *-ri* i la corresponent marca de concordança en el verb (clític verbal) en basc (3)— és morfològicament idèntica a la marca que s'usa per als objectes indirectes, és a dir, per al cas datiu (4)-(6):

- (4) (Le) he dado un regalo al niño.
- (5) (Li) he donat un regal a la teva mare.
- (6) Zu-k ni-ri opari bat eman didazu.
tu-E jo-D regal un donar AUX[1sgD-2sgE]
'Tu m'has donat un regal'.

Si ens fixem en els exemples (1)-(3), observem una diferència morfosintàctica important: mentre que en català i en espanyol el MDO es limita a l'àmbit nominal, en basc té un reflex tant en l'àmbit nominal com en el verbal, amb la presència d'un marcadore de concordança o clític duplicador. De fet, aquesta configuració del basc amb un doble marcatge en l'element nominal i l'element verbal troba una rèplica en l'espanyol parlat al País Basc, on el MDO pot presentar un clític duplicador *le(s)* a més de l'OD introduït per *a* en la seva posició canònica (7). En el *leísmo* del País Basc s'empra el clític datiu *le(s)* per als OD humans, i no pas *lo(s)/la(s)*, de manera que coincideix fonamentalment amb la distribució de la marca *a* en els SN (Landa, 1995; Fernández-Ordóñez, 1994 i 1999).

8. L'expansió del fenomen no és només geogràfica, sinó que, com en català, el MDO del basc també s'estén sintàcticament (és a dir, amb diversos tipus d'objectes) (Mounole, 2012; Odria i Pineda, en premsa).

(7) **Le** he visto al niño.

Més encara, en basc (8) i en l'espanyol del País Basc (9), en absència d'un OD explícit, el MDO pot manifestar-se només en la forma verbal, en concret amb la presència d'un clític. De fet, en basc el MDO ocorre més freqüentment en oracions en què l'objecte directe és nul, com (8) (Austin, 2006; Rodríguez-Ordóñez, 2013, 2016 i 2017; Odria, 2017); també ho confirma la base de dades Mélan, on el 60 % dels exemples de MDO (trenta de cinquanta) corresponen a oracions amb l'OD elidit:

(8) Ikusi didazu.
veure AUX[1sgD-2sgE]
'M'has vist'.

(9) —¿(**Le**) has visto al niño? —Sí, **le** he visto esta mañana.

Un aspecte major que singularitza el basc respecte no solament de l'espanyol sinó també del conjunt de les llengües romàniques és el marcatge de cas ergatiu dels subjectes dels verbs transitius, que es materialitza tant en l'element nominal com en la forma verbal —vegeu (3), (6) i (8). El fet que en basc el MDO (marca dativa) concorre amb aquest marcatge ergatiu del subjecte dona lloc a una configuració amb dos arguments que presenten cas morfològicament marcat. Aquest patró és força inesperat des del punt de vista tipològic, perquè se suposa que la configuració canònica de les clàusules transitives presenta un sol cas marcat, ja sigui en el subjecte —com ocorre en les llengües ergatives— ja sigui en l'objecte —com ocorre en les llengües acusatives.

En el cas del català, en canvi, no s'observen diferències morfosintàctiques que singularitzin la llengua respecte de l'espanyol.

4.2. *Factors desencadenants del MDO en català, en basc i en espanyol*

Ens centrem ara en els paràmetres implicats en el sorgiment i l'expansió del MDO.

4.2.1. *Les propietats de l'objecte*

Un aspecte en comú de llengües estudiades és que el MDO és desencadenat generalment pel caràcter humà/animat i, en menor grau, el caràcter definit/específic, la qual cosa és un patró comú interlingüísticament (Bossong, 1991: 160-161). Si filem més primer, però, copsarem diverses diferències entre les llengües estudiades. Així, mentre que en basc l'animacitat és un requisit indispensable per al MDO, en espanyol alguns objectes inanimats poden presentar el fenomen (Laca, 1995; García García, 2014). També en català hem trobat exemples de MDO amb

OD inanimats, tant definits (10a) com indefinits (10b) (vegeu Pineda, 2020, 2021 i en premsa b):

- (10) a. Els determinants acompanyen als noms.
 b. El morfema flexiu de grau *íssim* només és gramatical si flexiona a un adjectiu.

(Treballs acadèmics, Universitat Pompeu Fabra, 2018)

Una altra singularitat del MDO del basc és que la persona gramatical és un factor desencadenant rellevant, cosa que no s'esdevé en espanyol (ni en català). Concretament, en basc el MDO és més freqüent amb els objectes de 1a i 2a persona que no pas amb els de 3a —fins i tot hi ha parlants que accepten el marcatge amb els primers però no amb els darrers (Mounole, 2012; Fernández i Rezac, 2010 i 2016; Odria, 2014 i 2017; Rodríguez-Ordóñez, 2016 i 2017).

Troblem més diferències entre les llengües estudiades si ens fixem en la influència que té l'especificitat en el MDO. En espanyol, els objectes no marcats sempre són no específics (i es combinen, per tant, amb el mode subjuntiu: *Busco una gestora que *habla^{ok}hable alemán*), mentre que els objectes amb MDO tendeixen a ser interpretats com a específics (Heusinger i Kaiser, 2005; Leonetti, 2008). No sembla que aquesta distinció es traslladi al basc, llengua en què un objecte sense MDO és compatible tant amb una lectura específica com no específica —en basc, a més, el MDO amb indefinits és del tot inusual (Mounole, 2012; Odria, 2017). En el cas del català, a causa de l'absència d'un estudi exhaustiu, no podem fer generalitzacions sobre aquest aspecte. Si bé la impressió general és que els indefinits amb MDO tendeixen a ser interpretats com a específics, també és cert que hem recollit diversos casos de MDO amb indefinits no específics (11) (vegeu Pineda, 2020, 2021 i en premsa b).

- (11) a. Tu mataries a un home per la vida d'un altre?
 («El meu lament», cançó de Ferran Palau, àlbum *Santa ferida*, 2015)
 b. Coneixeu a algun llicenciat en Filologia Catalana?

(Oferta de feina via WhatsApp)

4.2.2. Les propietats de l'oració

Un altre aspecte que singularitza el basc respecte de l'espanyol (i el català) és que el MDO és influenciat també, tot i que en menor grau, per les propietats oracionals, com el temps verbal i la finitud. Així, per a alguns parlants/varietats, la presència de MDO és menor en les formes de present i en els contextos no finits (vegeu els treballs de Fernández i Rezac, 2010 i 2016; Odria, 2017 i 2019). Es tracta d'un aspecte particular del basc, atès que interlingüísticament (incloent-hi el català i l'espanyol) aquesta mena de factors rarament condicionen la distribució del MDO.

4.2.3. Les propietats del verb

El tipus lèxic del verb és un factor que incideix, tot i que de manera desigual, en les diverses llengües estudiades. En basc, la naturalesa lèxica del verb determina en part el MDO, en el sentit que el fenomen és més comú amb alguns verbs que amb d'altres. (Austin, 2006 i 2015; Mounole, 2012; Rodríguez-Ordóñez, 2016; Odria, 2017).

També per a l'espanyol s'ha constatat que la freqüència de MDO varia segons el tipus de verb; concretament, s'ha mostrat que el fenomen és especialment freqüent en construccions altament transitives, en què la transitivitat és definida a partir d'una sèrie de paràmetres com l'afectació verbal i la telicitat. Això explicaria per què els verbs tèlics i d'afectació com *matar* són més proclius a presentar MDO. Cal dir, però, que aquesta correlació ha estat qüestionada per autors com Leonetti (2004) i Von Heusinger (2008: 10), que afirmen que aquests verbs sistemàticament es combinen amb objectes humans i que aquesta és la raó principal de l'elevada freqüència d'aparició de MDO.

En el cas del català, volem destacar que, precisament, examinar l'abast de la influència del tipus lèxic de verb en el MDO és una altra raó per la qual un estudi exhaustiu del fenomen en aquesta llengua és urgent. De moment, les nostres observacions semblen corroborar que, amb verbs d'alta afectació com *matar*, el MDO és possible amb tota mena d'objectes directes, des de noms propis fins a SN indefinits i escarits. Semblantment, els verbs que se solen combinar amb subjectes inanimats, com *afectar*, també són especialment compatibles amb el MDO.⁹

5. CONCLUSIONS

En aquest article hem presentat una descripció comparativa del MDO en basc, en català i en espanyol, centrant-nos en la situació de contacte de llengües de les dues primeres amb la darrera. Hem mostrat una visió panoràmica del tractament sociolingüístic del MDO en basc i en català i hem fet una caracterització del fenomen que ens ha permès evidenciar que en les dues situacions de contacte (basc-espanyol i català-espanyol) hi ha punts de convergència i punts de divergència remarcables.

En el cas del contacte entre basc i espanyol, hem vist que en les dues llengües el MDO és desencadenat sobretot per l'animacitat i (en menor grau) la definitud/especificitat i que el fenomen coincideix amb la marca de datiu —un patró que és compartit també pel català. El basc i l'espanyol, però, divergeixen en quatre aspectes. En primer lloc, en basc el MDO dona lloc a una configuració tipològicament inesperada,

9. Quant al català antic, Pineda (en premsa a) mostra que, amb l'excepció dels noms propis, les propietats del verb, com la telicitat o l'afectació, no semblen factors gaire rellevants en el sorgiment del MDO, i de fet entre els exemples més primerencs de MDO hi ha una gran varietat de verbs no afectats i atèlics, com *oir*, *veure* o *témer*. Això, però, no exclou la possibilitat que, a mesura que el MDO s'anà estenent, aquests factors no esdevinguessin gradualment més rellevants per a la consolidació del fenomen.

amb els dos arguments de l'oració transitiva marcats d'una manera explícita. En segon lloc, a diferència del basc, l'espanyol (com el català) no fa cap distinció de persona a l'hora d'assignar MDO. En tercer lloc, en basc les propietats oracionals com el temps i la finitud afecten en certa manera la distribució/freqüència del fenomen, però no en espanyol. En quart i darrer lloc, en basc el MDO es reflecteix en l'àmbit nominal i en el verbal, però en espanyol general el MDO es restringeix a l'àmbit nominal; l'espanyol del País Basc, en canvi, sí que coincideix amb el basc, atès que en l'àmbit verbal el MDO troba un correlat en la forma d'un clític.

Aquest fet portaria a pensar que la influència de l'espanyol sobre el basc hauria sorgit, exclusivament, a través de la varietat de l'espanyol del País Basc (Rodríguez-Ordóñez, 2016 i 2017). Amb tot, encara que aquests aspectes compartits podrien donar suport a una hipòtesi d'inducció per contacte, hi ha certes característiques que fan que el MDO del basc i el de l'espanyol del País Basc siguin diferents (Odría i Pineda, en premsa). Per exemple, el MDO en l'espanyol del País Basc ha avançat més en el procés de gramaticalització i s'ha sistematitzat en un ventall més ampli de casos que no pas el MDO del basc —de fet, té un caràcter molt més general—; al seu torn, el MDO del basc no és afectat només per les propietats de l'objecte, sinó també, més lleument, per les de l'oració —com la finitud o el temps—, per la presència d'objectes nuls i pel tipus de verb. D'altra banda, cal tenir en compte que alguns autors com Fernández-Ordóñez (1994 i 1999) han suggerit que el *leísmo* en l'espanyol del País Basc és fruit de la influència del basc. Segons aquesta autora, el fet que el basc no faci distinció de gènere en els OD podria haver reforçat l'ús del clític datiu *le(s)* —que tampoc fa aquesta distinció— en lloc de les formes acusatives *lo(s)* per al masculí i *la(s)* per al femení. Podria ser, doncs, que la situació de contacte hagués influenciat tant en el *leísmo* de l'espanyol del País Basc com en el MDO del basc, és a dir, podria ser que es tractés d'una influència bidireccional.

Pel que fa a la situació de contacte entre català i espanyol, hem constatat les semblances que s'estableixen entre ambdues llengües en diversos punts essencials: el MDO es restringeix al sistema nominal i és bàsicament regulat per l'animacitat i la definitud/especificitat. Tanmateix, també hi ha diferències rellevants entre una llengua i l'altra: en espanyol el MDO és sistemàtic amb diverses categories, com els noms propis i els SN definits humans, mentre que no és pas el cas del català, on la presència del MDO amb tots aquests objectes és generalment una qüestió d'opcionalitat, subjecta a la variació dialectal, ideolectal i, fins i tot, intraparlant.

Les observacions de què disposem apunten que el procés de gramaticalització del MDO en català està força menys avançat que en espanyol. Els estudis diacrònics donen suport a aquesta afirmació: mentre que en espanyol antic el MDO ja era sistemàtic o molt general amb diverses categories, el sorgiment i l'expansió del fenomen en català antic seguí el seu propi ritme (vegeu Pineda, en premsa *b*). Alhora, és cert que, un cop la influència i la pressió sociolingüística de l'espanyol esdevé severa (segle XVI), la freqüència del fenomen en català augmenta exponencialment, la qual cosa prova els efectes que té la situació de contacte lingüístic. En definitiva, sembla just concloure que la influència de l'espanyol sobre el MDO del català fou més quan-

titativa que qualitativa; és a dir, el fenomen ja existia en la llengua —i, per tant, en certa mesura, es pot considerar un fenomen genuí—, però esdevingué molt més freqüent amb la influència externa de l'espanyol. De fet, l'escenari català sembla força compatible amb una anàlisi en termes de gramaticalització per rèplica, com també s'ha proposat per al basc (vegeu l'apartat 2.2):¹⁰ el català, llengua on el MDO ja existia —però amb moltes limitacions—, hauria adoptat el procés de gramaticalització del MDO existent en espanyol, per tal de fer del MDO un recurs gramatical d'abast molt més ampli.

6. AGRAÏMENTS

Aquest treball ha rebut el suport del Conseil Régional de Nouvelle-Aquitaine, la Communauté d'Agglomération Pays Basque i l'Office Public de la Langue Basque (projecte Mélan 2017-1R40306). Així mateix, en el cas d'Anna Pineda, el treball s'ha beneficiat del suport del Ministeri d'Economia i Competitivitat espanyol (projecte de recerca FFI2014-56968-C4-1-P); i, en el cas d'Ane Odria, l'estudi ha rebut el suport del Govern Basc (grup de recerca IT1169-19), del suara esmentat ministeri espanyol (projecte de recerca PGC2018-096380-B-100) i de l'Euroregió Aquitaine-Euskadi-Navarre (projecte Gaztesare 2018/04 A.E.C:T).

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ADELL, Marc V. (1994). «Problemàtica de l'acusatiu preposicional en català: notes al voltant de Roís de Corella». A: *Miscel·lània Germà Colón*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. 1, p. 93-109.
- AISSÉN, Judith (2003). «Differential object marking: Iconicity vs. economy». *Natural Language and Linguistic Theory*, vol. 21, núm. 3, p. 435-483.
- AUSTIN, Jennifer (2006). «Dative over-marking in Basque: Evidence of Spanish-Basque convergence». *Euskalingua*, núm. 9, p. 136-145.
- (2015). «Transfer and contact-induced variation in child Basque». *Frontiers in Psychology*, vol. 5, p. 1-11.
- BENITO, Rut (2016). *Differential object marking in Catalan: Contexts of appearance and analysis*. Tesi de màster. Universitat de Barcelona.
- (en preparació). *Processament, coneixement i ús del marcatge diferencial d'objecte en parlants monolingües i bilingües d'espanyol i català*. Tesi doctoral. Universitat Pompeu Fabra.
- BONAPARTE, L.-L. (1869). *Le verbe basque en tableaux*. Vol. 1. Bilbao: Euskaltzaindia, p. 221-242. [Reimprès a: *Opera Omnia Vasconice* (1991)]
- BOSSONG, Georg (1991). «Differential object marking in Romance and beyond». A: WANNER, Dieter; KIBBEE, Douglas A. (ed.). *New analyses in Romance linguistics*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins, p. 143-170.

10. Agraïm a Itxaso Rodríguez-Ordóñez (c. p.) aquest suggeriment.

- CABANES, Vicent (1994). «Anàlisi de la construcció d'objecte directe de persona en català (segles XIII-XVI): estudi del sintagma *article + substantiu*». A: TODOLÍ, Júlia [et al.] (ed.). *Miscel·lània*, vol. 94, p. 77-136.
- (1995). «Anàlisi de la construcció d'objecte directe de persona en català (segles XIII-XVI): estudi del nom propi». A *Sol Post*, núm. 3, p. 47-89.
- Corpus Informatitzat del Català Antic = TORRUELLA, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel; MARTINES, Josep (dir.). <<http://www.cica.cat/>>.
- DIXON, Robert M. W. (1979). «Ergativity». *Language*, vol. 55, p. 59-138.
- ESCANDELL-VIDAL, M. Victoria (2009). «Differential object marking and topicality. The case of Balearic Catalan». *Studies in Language*, vol. 33, núm. 4, p. 832-885.
- EUSKALTZAINDIA (1993). *Euskal gramatika laburra: perpaus bakuna*. Bilbao: Euskaltzaindia.
- FERNÁNDEZ, Beatriz; REZAC, Milan (2010). «Datibo osagarri bitxiak eta Datiboaren Lekualdatzea: *ari nai diyot eta kanta egin nazu* bidegurutzean». A: FERNÁNDEZ, Beatriz; ALBIZU, Pablo; ETXEPARE, Ricardo (ed.). *Euskara eta euskarak: aldakortasun sintaktikoa aztergai. Supplements of ASJU*, vol. 52. Bilbao: UPV: EHU, p. 113-149.
- (2016). «Differential object marking in Basque varieties». A: FERNÁNDEZ, Beatriz; ORTIZ DE URBINA, Jon (ed.). *Microparameters in the grammar of Basque*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins, p. 93-139.
- FERNÁNDEZ-ORDÓÑEZ, Inés (1994). «Isoglosas internas del castellano. El sistema referencial del pronombre átono de tercera persona». *Revista de Filología Española*, vol. 74, núm. 1/2, p. 71-125.
- (1999). «Leísmo, laísmo y loísmo». A: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (ed.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. I. Madrid: Espasa Calpe, p. 1317-1394.
- GARCÍA GARCÍA, Marco (2014). *Differentielle Objektmarkierung bei unbelebten Objekten im Spanischen*. Berlín: De Gruyter Mouton.
- GIEC (2016) = Institut d'Estudis Catalans.
- GÓMEZ, Gemma (2016). *Gramàtica del català rossellonès*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- HEUSINGER, Klaus von (2008). «Verbal semantics and the diachronic development of MDO in Spanish». *Probus*, vol. 20, núm. 1, p. 1-31.
- HEUSINGER, Klaus von; KAISER, Georg A. (2005). «The evolution of differential object marking in Spanish». A: HEUSINGER, Klaus von; KAISER, Georg A.; STARK, Elisabeth (ed.). *Proceedings of the workshop "Specificity and the evolution/emergence of nominal determination systems in Romance"*. Konstanz: Universität Konstanz. Fachbereich Sprachwissenschaft, p. 33-69.
- HUALDE, José Ignacio (1992). *Catalan*. Londres: Routledge.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016). *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: IEC.
- LACA, Brenda (1995). «Sobre el uso del acusativo preposicional en español». A: PENSADO, Carmen (ed.). *El complemento directo preposicional*. Madrid: Visor, p. 6-91.
- LEONETTI, Manuel (2004). «Specificity and differential object marking in Spanish». *Catalan Journal of Linguistics*, vol. 3, p. 75-114.
- (2008). «Specificity in clitic doubling and in differential object marking in Spanish». *Probus*, vol. 20, núm. 1, p. 33-66.
- MEIER, Harri (1947). «O problema do acusativo preposicional no catalão». *Boletim de Filologia* [Lisboa], vol. 8, p. 237-260.

- MEIER, Harri (1948). «Sobre as origens do acusativo preposicional nas línguas românicas». A: MEIER, Harri (ed.). *Ensaaios de filologia românica*. Lisboa: Edição da 'Revista de Portugal', p. 115-164.
- MOUNOLE, Céline (2012). «Evolution of the transitive verbs in Basque and apparition of dative marked patients». A: AUTHIER, Gilles; HAUDE, Katharina (ed.). *Ergativity, valency, and voice*. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter, p. 355-379.
- ODRIA, Ane (2014). «Differential object marking and the nature of dative case in Basque varieties». *Linguistic Variation*, vol. 14, núm. 2, p. 289-317.
- (2017). *Differential object marking and datives in Basque syntax*. Tesi doctoral. UPB: EHU.
- (2019). «Differential object marking in Basque and Spanish dialects». A: BERRO, Ane; FERNÁNDEZ, Beatriz; ORTIZ DE URBINA, Jon (ed.). *Basque and Romance: Aligning grammars*. Leiden; Boston: Brill.
- ODRIA, Ane; PINEDA, Anna (en premsa). «A micro-comparative approach to DOM in language-contact environments: The case of Catalan, Basque and Spanish». A: IRIMIA, Monica; MARDALE, Alexandru (ed.). *Differential object marking in Romance: Towards microvariation*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- ORBEGOZO, Itziar; URRESTARAZU, Iñigo; BERRO, Ane; LANDA, Josu; FERNÁNDEZ, Beatriz (2018). *Euskara Bariazioan / Basque in Variation (BiV)*. 2a ed. Bilbao: UPV/EHU. Disponible en línia a: <<http://basdisyn.net/Bas&Be/biv/>>.
- PERERA, Joan (1986). «Contribució a l'estudi de les preposicions en el *Tirant lo Blanch*». Primera part. *Llengua i Literatura* (Barcelona), núm. 1, p. 51-109.
- PERPIÑÁN, Sílvia (2018). «On convergence, ongoing language change, and crosslinguistic influence in direct object expression in Catalan-Spanish bilingualism». *Languages*, vol. 3, núm. 14, p. 1-23.
- PINEDA, Anna (2018). «Acostament al marcatge diferencial d'objecte als inicis del català modern». *eHumanista/IVITRA*, vol. 14, p. 570-596. [Núm. especial *Gramàtica del català modern (1601-1833)*]
- (2020). «La (in)transitivitat en Fabra: aspectes clau». A: MURGADES, Josep; BELLÉS, Eloi; NOGUÉ, Neus (ed.). *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat*. Barcelona: Edicions UB, p. 139-165.
- (2021). «El marcatge diferencial d'objecte en català (i Fabra)». A: PRADILLA, Miquel À. (coord.). *De llengua i societat: De la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 211-222.
- (en premsa a). «El complement directe (I): El marcatge diferencial d'objecte». A: MARTINES, Josep; PÉREZ SALDANYA, Manuel; RIGAU, Gemma (ed.). *Gramàtica del català antic*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins; València: Publicacions de la Universitat de València.
- (en premsa b). «The development of MDO in the diachrony of Catalan: (Dis)similarities with respect to Spanish». A: KABATEK, Johannes; OBRIST, Philipp; WALL, Albert (ed.). *New studies on differential object marking in Romance and beyond*. Berlín: De Gruyter.
- PUIG-MAYENCO, Eloi; CUNNINGS, Ian; BAYRAM, Fatih; MILLER, David; TUBAU, Susagna; ROTHMAN, Jason (2018). «Language dominance affects bilingual performance and processing outcomes in adulthood». *Frontiers in Psychology*, núm. 9, p. 1-16.
- PUIG-MAYENCO, Eloi; MILLER, David; ROTHMAN, Jason (2017). «Adult outcomes of early child second language (L2) acquisition: Differential object marking in the child L2 Span-

- ish of Catalan natives». A: LAMENDOLA, Maria; SCOTT, Jennifer (ed.). *Proceedings of the 41st annual Boston University Conference on Language Development*. Somerville, MA: Cascadilla Press, p. 546-558.
- RODRÍGUEZ-ORDÓÑEZ, Itxaso (2013). «Contact-induced phenomena in Gernika Basque: The case of dative over-marking». A: HOWE, Chad *et al.* (ed.). *Selected Proceedings of the 15th Hispanic Linguistics Symposium*. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project, p. 236-251.
- (2016). *Differential object marking in Basque: Grammaticalization, attitudes and ideological representations*. Tesi doctoral. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- (2017). «Reexamining differential object marking as a linguistic contact-phenomenon in Gernika Basque». *Journal of Language Contact*, núm. 10, p. 318-352.
- SANCHO CREMADES, Pelegrí (1995). *La categoria preposicional*. València: Universitat de València.
- (2002). «La preposició i el sintagma preposicional». A: SOLÀ, Joan *et al.* (ed.). *Gramàtica del català contemporani*. Vol. 2. Barcelona: Empúries, p. 1749-1768.
- SILVERSTEIN, Michael (1976). «Hierarchy of features and ergativity». A: DIXON, Robert M. W. (ed.). *Grammatical categories in Australian languages*. Canberra: Australian Institute of Aboriginal Studies, p. 112-171.
- YRIZAR, Pedro de (1981). *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*. Sant Sebastià: Gipuzkoako Kutxa. 2 v.
- ZUAZO, Koldo (2000). *Euskararen sendabelarrak*. Irun: Alberdania.